

Právo na život – povinnost účinného vyšetřování

**Česká republika
USNESENÍ
Ústavního soudu**

Ústavní soud rozhodl dnešního dne v senátu složeném z předsedkyně Ivany Janů, soudce Ludvíka Davida a soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti stěžovatelky J. S., zastoupené Mgr. Stanislavem Zborníkem, advokátem, se sídlem Křemenská 906, Pardubice, proti usnesení Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové č. j. 1 KZN 754/2013-7 ze dne 16. 7. 2013 a proti usnesení Policie ČR, územní odbor Chrudim, č. j. KRPE-13220-41/TC-2013-170306 ze dne 29. 4. 2013, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění:

I. Předchozí průběh řízení a argumentace stěžovatelky

1. Ústavní stížností stěžovatelka napadla v záhlaví tohoto usnesení uvedená rozhodnutí a navrhla jejich zrušení pro rozpor se svými ústavně zaručenými právy plynoucími z čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

2. Jak vyplývá z ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí, dne 15. 2. 2013 měl manžel stěžovatelky dopravní nehodu, při níž byl coby cyklista sražen předjíždějícím vozidlem. Na následky utrpěného zranění dne 28. 4. 2013 zemřel.

3. V rámci vyšetřování této události policejní orgán vyslechl stěžovatelku a řidiče dotčeného vozidla, opatřil si lékařské zprávy o poškozeném, pořídil fotodokumentaci a úřední zápisy z místa činu a nechal si vypracovat znalecký posudek o průběhu nehodového děje. Rovněž se snažil oznámením v tisku a spolupátráním místního policejního orgánu získat očitě svědky nehody, avšak bezvýsledně.

4. Napadeným usnesením policejní orgán trestní věc podezření ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti, kterého se měl dopustit řidič předjíždějícího vozidla, odložil podle § 159a odst. 1 trestního řádu, neboť dospěl k závěru, že ve věci nejde o podezření z trestného činu. Na základě sesbíraných důkazních materiálů policejní orgán učinil závěr, že viníkem nehody byl manžel stěžovatelky, který vjel při odbočování vlevo z pravé krajnice do vozovky v tak krátké vzdálenosti před vozidlem podezřelého, že z jeho strany se již kolizi nedalo zabránit. Tato skutečnost vyplynula především ze znaleckého posudku.

5. Proti tomuto usnesení podala stěžovatelka stížnost, kterou dvakrát doplnila. Ve svých podáních označovala závěr policejního orgánu za předčasný, nesouhlasila s ním a mimo jiné požadovala doplnění šetření policejního orgánu o výsledky osob, které poskytovaly jejímu manželovi první pomoc před příjezdem rychlé záchranné služby, výslech majitele vozidla a opětovné ověření technického stavu kola poškozeného, co se týče jeho osvětlení. Rozporovala rovněž správnost a přesnost znaleckého posudku.

6. Napadeným usnesením krajské státní zastupitelství stížnost stěžovatelky zamítlo. S návrhy stěžovatelky na doplnění dokazování se vypořádalo následovně. Osoba, která poškozenému poskytla první pomoc, byla na pokyn krajského státního zastupitelství dodatečně vyslechnuta, avšak vypověděla, že průběh nehody neviděla, protože k místu dorazila až poté, co poškozený ležel na vozovce. Totožnost druhé osoby poskytující poškozenému první pomoc se zjistit nepovedlo. Státní zastupitelství znovu konstatovalo, že se nepodařilo nalézt žádného očitěho svědka nehody. Pokud jde o opětovné ohledání jízdního kola, státní zastupitelství konstatovalo nadbytečnost takového úkonu, protože viditelnost nehrála v dané nehodě roli. Podezřelý řidič sám přiznával, že poškozeného viděl minimálně na 100 m. Rovněž výslech majitele vozidla byl vyhodnocen jako nadbytečný,

protože technická způsobilost vozidla byla náležitě zjištěna a výslech by nepřinesl nic podstatného pro rozhodnutí v dané věci.

7. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že postupem orgánů činných v trestním řízení nebyly dostatečně zjištěny všechny skutečnosti potřebné pro rozhodnutí o tom, zda byl spáchán trestný čin. Tímto nejednáním bylo znemožněno objektivní, úplné a spravedlivé posouzení všech okolností smrti jejího manžela. Stěžovatelka zejména namítá, že její návrhy na doplnění dokazování byly orgány činnými v trestním řízení odmítnuty. Dále napadá správnost znaleckého posudku, který dle jejího názoru vychází z neúplných a neobjektivních podkladů. Ve vadném postupu orgánů činných v trestním řízení stěžovatelka spatřuje porušení svého práva na spravedlivý proces.

II. Hodnocení Ústavního soudu

8. Ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná.

9. Ústavní soud předně konstatuje, že pokud jde o stěžovatelčino právo na spravedlivý proces, toto právo vůbec nebylo v dané situaci dotčeno. Jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu (viz např. usnesení sp. zn. III. ÚS 2064/10 ze dne 12. 8. 2010), v tzv. fázi prověřování dle § 158 až 159b trestního řádu příslušný orgán státu pouze provádí šetření k prověření podezření ze spáchání trestné činnosti, jež vyvstalo na podkladě jeho vlastních poznatků, případně na základě trestního oznámení ve smyslu § 158 odst. 1, 2 trestního řádu. V tomto stadiu trestního řízení tedy dosud není dán trestněprocesní vztah s konkrétním obviněným, který je nezbytným předpokladem toho, aby se poškozený vůbec mohl domáhat svých nároků v adhezním řízení dle § 43 odst. 3 trestního řádu. Není dosud dán ani vyšší stupeň pravděpodobnosti, že vůbec byl spáchán trestný čin, jímž mělo být poškozenému ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální či jiná újma ve smyslu § 43 odst. 1 věta první trestního řádu. Ve vztahu k osobám, jež se v této fázi trestního řízení považují za poškozené, tudíž nelze vůbec uvažovat o garancích spravedlivého procesu ve smyslu článku 36 odst. 1 a článku 38 odst. 2 Listiny, resp. článku 6 odst. 1 věta první evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva").

10. Obdobný názor zastává i Evropský soud pro lidská práva (dále také "ESLP"), který ustáleně judikuje, že čl. 6 Úmluvy se ve vztahu k poškozenému neaplikuje na fázi trestního řízení před zahájením trestního stíhání (viz např. rozhodnutí ve věci *Duchoňová* proti České republice ze dne 2. 10. 2006 č. 29858/03).

11. Ústavní soud však není vázán odůvodněním podaného návrhu (viz např. náleží sp. zn. III. ÚS 2645/11 ze dne 12. 9. 2013, bod 8) a je toho názoru, že stížnost stěžovatelky je lépe posoudit prizmatem práva na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy a čl. 6 Listiny.

12. Jak vyplývá z ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva, čl. 2 odst. 1 Úmluvy nevyžaduje po státech pouze pasivní zdržení se jednání, které by vedlo k úmrtí člověka, ale klade na ně i pozitivní závazky "přijmout odpovídající kroky k ochraně života osob ve své jurisdikci" (viz rozsudek ve věci *L.C.B.* proti Spojenému království ze dne 9. 6. 1998 č. 23413/94, § 36). Tento pozitivní závazek se uplatní "v kontextu jakékoliv činnosti, ať již veřejné, či nikoliv, u které existuje ohrožení práva na život" (rozsudek velkého senátu ve věci *Öneryildiz* proti Turecku ze dne 30. 11. 2004 č. 48939/99, § 71). Uplatní se i v případech dopravních nehod (viz například rozhodnutí ve věci *Rajkowska* proti Polsku ze dne 27. 11. 2007 č. 37393/02 a rozsudek ve věci *Sergiyenko* proti Ukrajině ze dne 19. 4. 2012 č. 47690/07). Článek 2 Úmluvy je tedy aplikovatelný i na nyní projednávanou ústavní stížnost.

13. Jednou z povinností státu podle čl. 2 Úmluvy je vytvořit účinný a nezávislý justiční systém, který bude schopen zjistit příčinu smrti a případně pachatele přivést k odpovědnosti (viz např. rozhodnutí ESLP ve věci *Rajkowska* proti Polsku, citováno výše, či rozsudek ve věci *Anna Todorova* proti Bulharsku ze dne 24. 5. 2011 č. 23302/03, § 72). Pokud by tato povinnost neexistovala, zásahy do práva na život by byly beztrestné, a tudíž by ochrana garantovaná tímto právem byla pouze teoretická a iluzorní, nikoliv praktická a efektivní, jak vyžaduje Úmluva.

14. Jaké konkrétní požadavky na justiční aparát Úmluva klade, závisí na povaze zásahu do práva na život. V některých situacích Úmluva vyžaduje po státu provedení účinného vyšetřování státními orgány. Nesplnění této povinnosti přitom Evropský soud pro lidská práva již několikrát vytkl i České republice (viz např. rozsudek ve věci *Eremiášová* a *Pechová* proti České republice ze dne 16. 2. 2012 č. 23944/04, § 150 a 160). V nyní posuzované stížnosti jde stěžovatelce o provedení takového vyšetřování především, proto Ústavní soud považuje za nutné její stížnost posoudit právě v kontextu tohoto aspektu práva na život. Za tím účelem je třeba nejdříve

vymežit, v jakých situacích se požadavek účinného vyšetřování uplatní, a to také s ohledem na hraniční případy, jako je i nyní posuzovaný případ dopravní nehody.

15. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva nesporně vyplývá, že účinné vyšetřování je vyžadováno zejména v případech, kdy jde o úmyslné zabití, respektive úmyslné použití síly s následkem smrti (srov. např. rozsudek ve věci Nikolova a Velichkova proti Bulharsku ze dne 20. 12. 2007 č. 7888/03, § 56, a rozhodnutí ve věci Menson a další proti Spojenému království ze dne 6. 5. 2004 č. 47916/99, oddíl 1). Naopak v případech neúmyslných zásahů do práva na život, o něž se jedná i v nyní posuzované věci, již judikatura ESLP není tak jasná. Ve věci Calvelli a Ciglio proti Itálii velký senát ESLP konstatoval, že v takových případech pozitivní závazek z čl. 2 Úmluvy vytvořit účinný justiční systém nutně vždy nevyžaduje trestněprávní reakci státu (rozsudek ze dne 17. 1. 2002 č. 32967/96, § 51). Stejně tak není rozhodovací praxe ESLP co do vyžadování účinného vyšetřování zcela jednoznačná ani specificky v případech úmrtí při nehodách. Na jedné straně ESLP v některých případech z různých důvodů účinné vyšetřování vyžadoval (viz např. rozsudek ve věci Pereira Henriques proti Lucembursku ze dne 9. 5. 2006 č. 60255/00: úmrtí dělníka na stavbě; rozsudek ve věci Ciechońska proti Polsku ze dne 14. 6. 2011 č. 19776/04: pád stromu; nebo rozsudek ve věci Banel proti Litvě ze dne 18. 6. 2013 č. 14326/11: pád balkónu). Na druhé straně například ve věci Furdík proti Slovensku (rozhodnutí ze dne 2. 12. 2008 č. 42994/05), týkající se nehody při horolezectví, ESLP rozhodl, že pokud se stěžovatelka domnívala, že záchranná operace trpěla nedostatky, bylo dostatečné, že měla možnost domáhat se přiměřeného zadostiučinění v občanskoprávním řízení v rámci žaloby na ochranu osobnosti.

16. Pokud jde konkrétně o judikaturu ESLP týkající se dopravních nehod, ani ta není zcela jasná a ustálená. Kupříkladu ve věci Rajkowska proti Polsku (citováno výše) ESLP nepovažoval za nutné rozhodnout, zda je za takové situace vyžadováno účinné trestní vyšetřování, protože shledal, že i kdyby tomu tak bylo, v trestním vyšetřování nehody každopádně nedošlo k žádným nedostatkům. Ve věci Anna Todorova proti Bulharsku (citováno výše) ESLP přezkoumal účinnost jak trestního vyšetřování, tak civilního řízení iniciovaného pozůstalou, přičemž ani jedno neshledal účinným. Ve věci Prynda proti Ukrajině (rozsudek ze dne 31. 7. 2012 č. 10904/05, § 56) ESLP zkoumal účinnost trestního vyšetřování dopravní nehody a shledal porušení čl. 2 Úmluvy, neboť vyšetřování trpělo nedostatky, aniž by se jakkoliv zmínil o případné možnosti žádat o zadostiučinění v civilním řízení. Ve věci Zubkova proti Ukrajině (rozsudek ze dne 17. 10. 2013 č. 36660/08, § 38) ESLP rozhodl obdobným způsobem, neboť v daném případě trestní řád umožňoval společné zkoumání trestní i civilní odpovědnosti, a proto podle ESLP pozůstalá mohla rozumně spoléhat na řízení vedené podle trestního řádu a nebylo nutné, aby zahajovala samostatné občanskoprávní řízení.

17. ESLP požadavek účinného vyšetřování obecně odůvodňuje potřebou účinné realizace vnitrostátních zákonů na ochranu života (rozsudek ve věci Kelly a další proti Spojenému království ze dne 4. 5. 2001 č. 30054/96, § 94), jakož i potřebou veřejnosti, a zejména příbuzných obětí dozvědět se fakta (rozhodnutí ve věci Siemińska proti Polsku ze dne 29. 3. 2001 č. 37602/97). V tomto kontextu nelze přehlédnout, že český právní řád jako trestně postihuje jak úmyslné, tak nedbalostní činy vedoucí k úmrtí jiného (viz i zde dotčený trestný čin usmrcení z nedbalosti podle § 143 trestního zákoníku). Účinná realizace těchto ustanovení trestního zákona, které chrání lidský život, přitom vyžaduje provedení řádného a pečlivého vyšetřování podle trestního řádu orgány činnými v trestním řízení ve všech případech, v nichž je podezření na spáchání daných trestných činů. České trestní právo totiž nezná institut soukromé či subsidiární žaloby, díky němuž by sám poškozený mohl zajistit účinnou realizaci předmětných ustanovení. Navíc zjistit fakta a odpovědnost osob i za nedbalostní úmrtí je mnohem jednodušší pro orgány činné v trestním řízení než pro jednotlivce, který by se sám mohl bránit toliko podáním civilní žaloby. Odkazování poškozených čistě na civilní řízení tedy oslabuje efektivitu ochrany práva na život v praxi. Rovněž je nutno poznamenat, že účinné vyšetřování i úmrtí, které se na první pohled jeví jako nehoda, je nezbytné k tomu, aby mohlo být vůbec vyloučeno úmyslné zavinění, v případě kterého judikatura ESLP účinné vyšetřování jednoznačně vyžaduje. Uvedené úvahy vedou Ústavní soud k závěru, že požadavek účinného vyšetřování by se měl aplikovat ve všech případech, v nichž existuje možnost, že k úmrtí osoby došlo cizím zaviněním.

18. Ústavní soud tak konstatuje, že dojde-li k úmrtí osoby a nelze vyloučit možnost cizího zavinění, byť i ve formě nedbalosti, musí orgány činné v trestním řízení provést účinné vyšetřování daného úmrtí. Toto účinné vyšetřování musí splňovat kumulativně následující samostatné požadavky, vyplývající z judikatury ESLP: vyšetřování musí být a) nezávislé a nestranné, b) důkladné a dostatečné, c) rychlé, d) podrobené veřejné kontrole a e) zahájeno z vlastní iniciativy orgánů činných v trestním řízení (srov. shrnutí těchto požadavků například v rozsudku ve věci Isayeva, Yusupova a Bazayeva proti Rusku ze dne 24. 2. 2005 č. 57947/00, § 209-213). Ústavní soud je tedy při posuzování ústavní stížnosti namítající neprovedení účinného vyšetřování zavázán přezkoumat, zda v dané věci existovala povinnost jej provést, a pokud ano, pak zda skutečně bylo provedeno účinné vyšetřování, splňující všechny shora uvedené požadavky.

19. V nyní posuzovaném případě došlo k úmrtí při dopravní nehodě, která vyústila v šetření podezření ze spáchání trestného činu usmrcení z nedbalosti podle § 143 trestního zákoníku. Samy orgány činné v trestním řízení se tak rozhodly ve věci zahájit vyšetřování, neboť nemohlo být vyloučeno, že k úmrtí manžela stěžovatelky došlo cizím zaviněním, tedy že byl spáchán trestný čin. Ústavní soud má tak za nepochybné, že v posuzovaném případě byla dána povinnost státních orgánů provést účinné vyšetřování; zbývá tedy přezkoumat, zda provedené vyšetřování splňovalo všechny nezbytné požadavky.

20. Ústavní soud zdůrazňuje, že požadavek účinného vyšetřování je "pouze" procesní povinností tzv. náležité péče a nikoliv povinností na výsledek. Účinné vyšetřování tak negarantuje žádný konkrétní výsledek, ale pouze řádnost postupu daného orgánu (blíže viz Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M.: Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 364 a 368). Ústavní soud tak nemůže přezkoumávat rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, pokud jde o materiální důvody (opodstatněnost) a důvodnost zahájení či naopak nezahájení trestního stíhání (viz např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 264/06 ze dne 19. 2. 2007). Ústavnímu soudu však přísluší přezkoumávat - jak je shora uvedeno - zda postup orgánů činných v trestním řízení, kterým ke svému rozhodnutí dospěly, byl v souladu s požadavky vyplývajícími z práva na život, jak je garantováno čl. 2 Úmluvy (viz analogicky v případě stížnosti na nelidské zacházení usnesení sp. zn. I. ÚS 745/11 ze dne 17. 1. 2012). Neboť jak uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/10 ze dne 28. 6. 2011 (N 123/61 SbNU 767; 232/2011 Sb.; bod 61), "[n]ení na volné úvaze státu, zda a jakým způsobem bude postihovat zločinnost. Ústavní soud setrvává na doktríně, že trestní řízení představuje toliko vztah mezi pachatelem a státem, tedy že ústavně není zaručeno právo třetí osoby (oznamovatele, poškozeného), aby jiná osoba byla stíhána a odsouzena. Nelze však zároveň pominout, že je jednoznačnou povinností státu zajistit ochranu základních práv včetně práv zaručených Úmluvou, a to i prostřednictvím efektivního trestního řízení, resp. že v určitých situacích lze hovořit o účinné ochraně (obětí) pouze prostřednictvím trestního práva. Selhání státu v této povinnosti může podle okolností představovat typicky porušení čl. 2 odst. 1, čl. 3 či čl. 8 Úmluvy".

21. V posuzované ústavní stížnosti stěžovatelka namítá, že vyšetřování nebylo efektivní ve smyslu jeho důkladnosti a dostatečnosti. Tento požadavek ESLP popisuje následovně: "Orgány musí přijmout přiměřené kroky, jež mají k dispozici, pro zajištění důkazů o incidentu, včetně mimo jiné očitých svědectví a použití forenzních metod. Závěry šetření musí být založeny na důkladné, objektivní a nestranné analýze všech relevantních skutečností ... Jakékoliv nedostatky ve vyšetřování, které podřývají jeho schopnost zjistit okolnosti případu nebo odpovědné osoby, povedou k rozporu s požadovanou mírou efektivnosti" (rozsudek velkého senátu ve věci Nachova a další proti Bulharsku ze dne 6. 7. 2005 č. 43577/98, § 113; obdobně též rozsudek ve věci Eremiašová a Pechová proti České republice, citováno výše, § 132-133). Účinné vyšetřování zkrátka v rámci požadavku důkladnosti a dostatečnosti musí být způsobilé vést ke zjištění okolností úmrtí a k identifikaci, jakož i eventuálnímu potrestání osob za úmrtí případně odpovědných.

22. K nyní projednávané věci Ústavní soud poznamenává, že policejní orgán provedl ohledání místa činu, motorového vozidla i jízdního kola, která byla účastna srážky, a vyslechl řidiče vozu a stěžovatelku. Rovněž vynaložil určitou snahu, byť bohužel bezvýslednou, na získání výpovědi očitých svědků. Některé návrhy stěžovatelky na doplnění dokazování, jako například výslech osoby poskytující poškozenému první pomoc, byly přijaty a dodatečně provedeny. Další návrhy byly sice odmítnuty, nicméně krajské státní zastupitelství vyčerpávajícím a přesvědčivým způsobem zdůvodnilo, proč by tyto návrhy nepřinesly nic podstatného. Přitom se neopomenulo argumentačně vypořádat s žádným návrhem stěžovatelky. Ústavní soud neshledal, že by nějaké důležité procesní úkony byly opomenuty, a nelze tedy říci, že by vyšetřování nebylo důkladné a dostatečné ve smyslu judikatury ESLP.

23. Pokud jde o námitky stěžovatelky stran znaleckého posudku, Ústavní soud konstatuje, že není na něm, aby hodnotil správnost znaleckého posudku. Pokud stěžovatelka nesouhlasila s jeho závěry, bylo na ní, aby si opatřila jiný znalecký posudek a navrhla jej provést jako důkaz. Podle § 89 odst. 2 trestního řádu každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout a skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k jeho odmítnutí. To platí i pro znalecký posudek (viz také § 110a trestního řádu). Lze dodat, že stěžovatelka nenamítá nic proti osobě znalce a ani Ústavní soud z dostupných informací nemá pochybnosti o jeho nestrannosti.

24. Ústavní soud chápe snahu stěžovatelky dosáhnout řádného vyšetření tragické nehody, při které ztratila manžela. Nicméně ne vždy, když se nenajde pachatel, či se dokonce jako v projednávaném případě ani neprokáže spáchání trestného činu, je možno dovodit porušení základních práv. Jak bylo již zmíněno výše, závazek účinného vyšetřování je závazek náležité péče, a přezkum jeho splnění se proto zaměřuje na otázku, zda subjekt povinnosti prokázal řádnou snahu, ale nehodnotí se výsledek této snahy sám o sobě. V dané věci Ústavní

soud shledal, že vyšetřování provedené ve zkoumané věci orgány činnými v trestním řízení splnilo ústavněprávní požadavky na účinné vyšetřování.

25. Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnost odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Poučení: Proti usnesení Ústavního soudu není odvolání přípustné.

V Brně dne 29. října 2013

Ivana Janů, v. r.
předsedkyně senátu